

Iskolateremtők

A tanárképzés szerepe az oktatási rendszer fejlesztésében – a pedagógusképzés megújításának lehetőségei Csapó Benő gondolkodásában

Tóth Edit¹ – Kinyó László²

¹ a SZTE Neveléstudományi Intézetének egyetemi adjunktusa,
ORCID: 0000-0001-9281-5730, tothedit@edpsy.u-szeged.hu

² a SZTE Neveléstudományi Intézetének egyetemi adjunktusa,
kinyo@edpsy.u-szeged.hu

Csapó Benő a hazai neveléstudomány meghatározó, iskolateremtő egyénisége volt. Oktató, kutató tevékenysége megalapozta az elmúlt évtizedek tudományos gondolkodását, a kutató-sok és a tanárképzés fejlesztését egyaránt. Írásunkban a tanárképzésért végzett tevékenységének főbb csomópontjaira mutatunk rá.

Kulcsszavak: Csapó Benő, tanárképzés, kutatásalapú tanárképzés

DOI: 10.37205/TEL-hun.2023.2.04

„Az új tudást széles körben, hatékonyan a tanárok képzésén keresztül lehet az iskolarendszer működésének javítására alkalmazni.” (Csapó, 2016, p. 3)

Csapó Benő több tekintetben és területen korát megelőző elképzelésekkel rendelkezett. Teljes felsőoktatásban eltöltött pályája alatt nyitott volt a korszerű pedagógiai innovációkra, bátran megkérdőjelezte a rögzült hagyományokat, s új irányokat mutatott. Tudományos érdeklődése már felsőoktatási oktatói-kutatói pályájának kezdetén az innovatív, nemzetközi szinten legkorszerűbbnek számító pedagógiai módszerek megismerésére és hazai alkalmazási lehetőségeinek feltárására irányult. A nemzetközi szakirodalomban jegyzett módszereket következetesen továbbadta a tanárképzésben részt vevő hallgatóknak. A megtanító stratégiák (mastery learning) megismertetését (Csapó, 1978) és hazai kontextusban való alkalmazhatóságának kidolgozását követően 1980 és 1986 között nagyszabású, többéves kísérleti programot vezetett a szegedi egyetemen (akkori nevén JATE-n), amelyben igazolást nyert, hogy a megtanítás stratégiája nemcsak a közoktatásban, hanem az agrár-felsőoktatásban is eredményesen alkalmazható (Csapó, 1982a, 1982b, 1987a, 1987b, 1988, 1997). Olyan új, úttörőnek számító felsőoktatási módszerre hívta fel a hazai felsőok-

tatás képviselőinek figyelmét (perszonalizált oktatás), amelynek alkalmazására a korabeli átideologizált, marxista szemléletű felsőoktatásban még nem volt reális lehetőség (Csapó, 1983).

A rendszerváltást követő néhány évben optimista várakozással tekintett a megélnékülő társadalmi-politikai folyamatokra. Az 1990-es évek elején határozott, előremutató elképzelésekkel rendelkezett a pedagógusképzés megújításáról, meghatározó szerepet töltött be a tanárképzés szerkezeti átalakításáról zajló diskurzusokban. 1991-től aktívan részt vett a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Felsőoktatási és Kutatási Főosztályának vezetésével elinduló, a tanárképzés megreformálására irányuló kezdeményezésben. A kurzusok számára és tervezett óraszámára is kiterjedő aprólékos tervezőmunkájának eredmé-

nyeként olyan képzési modellt dolgozott ki, amely a kétszintű tanárképzést egységes képzési szerkezetbe foglalja (Csapó, 1993a). Évtizedekkel megelőzte a kor pedagógiai gondolkodását, amikor a nyugati egyetemeken meghonosodott kreditrendszer és a képzések modulrendszerű felépítését vázolta fel. Már ekkor határozottan képviselte a főiskolai és az egyetemi szintű tanárképzés kurzusai közötti átjárhatóságot, és előrevetítette a különböző képzőhelyeken teljesített kurzusok elismerhetőségét. Haladó szellemiségű elképzelése nyomán korábban nem tapasztalt közelségbe kerültek egymással a tanárképzés intézményei Szegeden. A tanárképző intézmények közötti szorosabb kapcsolatot kínáló, integratív szemléletű kezdeményezést csak negyedszázaddal később, 2017-ben vetette fel ismét, amikor felvázolta egy modern, sok fejlett országban már működő neveléstudományi kar létrehozásának időszerűségét.

A korabeli JATE Pedagógia Tanszékének oktatójaként az 1990-es évek elején intézményi szinten tevékenyen részt vett az egyetem tanárképzési programjának szerkezeti és tartalmi megújításában (Csapó, 1993b). A tanárképzés újonnan kialakított pedagógiai és pszichológiai tantárgyainak tartalmában és elnevezésében

vállaltan az angolszász hangsúlyok érvényesültek. Formabontó, a hazai felsőoktatásban korábban ismeretlennek számító szerkezeti keretekben gondolkodott, arra számított, hogy a pedagógiai és a pszichológiai tárgyak esetében a BA, az MA és a PhD egymásra épülő fokozatai meglehetősen gyors ütemben, az 1990-es évek közepéig ki fognak alakulni (Csapó, 1993b).

Nemcsak szavakban, hanem tetteiben is a leghatározottabban kiállt a neveléstudományért. Azt vallotta, hogy: „A pedagógiával kapcsolatban még létező előítéleteket és negatív beállítódásokat elsősorban a minőségi munka révén tudjuk megváltoztatni. A nemzetközi együttműködések, a kutatómunka és a posztgraduális képzés terén számos lehetőség adódik a szakmai kompetencia bizonyítására és a pedagógia presztízsének javítására” (Csapó, 1993b, p. 193). Amikor alkalom adódott rá, minden lehetséges hazai fórumon azt képviselte, hogy a tudományos 19. századi kereteinek meghaladására van szükség, és a neveléstudományokat nem a bölcsészstudományok, hanem – a nemzetközi gyakorlathoz illeszkedően – az empirikus társadalomtudományok között kell elhelyezni (Csapó, 2005). Mindvégig fontosnak tartotta, hogy az egyetem vonzó továbbtanulási perspektívákat kínáljon a legtehetségesebb hallgatók számára. Ennek egyik módját abban látta, ha az egyetem a nemzetközi, nyugat-európai trendekhez illeszkedő képzést nyújt, és a speciális tudással felvértezett szakemberek a gyakorlati életben tudják felhasználni az egyetemen tanultakat. Ily módon Csapó Benő meghatározó szerepet vállalt az egyetemi (tanári) képzésre épülő, posztgraduális, pedagógiai szakértő szak létrehozásában. Az 1991 szeptemberében induló képzés tulajdonképpen a később sikeressé váló pedagógiai értékelési szakértő szak, ma szakvizsgára felkészítő továbbképzés közvetlen előzményének tekinthető. Már az 1991-ben elindult szak néhány kurzusának elnevezése (Pedagógiai pszichológia, Kognitív pszichológia, Számítógépes statisztika) is jól tükrözi az innovatív szemléletet (Csapó, 1993b). A képzés kiállta az idő próbáját, létjogosultságát igazolta, hogy az első 15 év alatt közel 400 hallgató szerzett szakvizsgával egyenértékű diplomát (Csapó, 2007a). Az értékelési szakértők az évek során jelentős gyakorlati tapasztalatra tettek szert, az iskolákban és a pedagógiai intézetekben elvégzett vizsgálatok, felmérések, pedagógiai kísérletek során számos új kutatási eredmény született. Csapó Benő 2003-ban megalapította a Pedagógiai Értékelési Konferenciát, amely az első három évben szabadabb, kötetlenebb tanácskozás formájában biztosított lehetőséget a képzésben végzett pedagógusok és oktatáskutató szakemberek számára kutatási eredményeik megvitatására. A konferencia 2006 óta – a tudományos normákhoz il-

leszkedve – bírálati rendszerben működik, 2012 óta nemzetközi konferenciaként. Az ő kezdeményezésére indult útjára az Országos Neveléstudományi Konferencia 2001-ben, amelyhez mintául a European Association for Research on Learning and Instruction általa már 1987 óta rendszeresen látogatott konferenciája szolgált.

Több, a kor elvárásaihoz igazodó továbbképzési program kezdeményezése fűződik Csapó Benő nevéhez, amelyek a Szegedi Műhelyben zajló kutatómunka eredményeinek oktatási gyakorlatba való mielőbbi implementálását biztosították. Ilyen például a SAILS nemzetközi projekt, amelynek hazai vezetője volt. A projekt a kutatásalapú tanulás megismertetését és elterjesztését célozta a gyakorló természettudományos tanárok és tanárjelöltek körében (lásd Csapó, Csíkos & Korom, 2016). A legújabb továbbképzési programok az eDia és az eLea diagnosztikus értékelést és differenciált fejlesztést támogató online platformok (Csapó & Molnár, 2019; Molnár & Csapó 2019) megismertetését, iskolai használatának segítését célozták. Rendszeres oktatója volt a továbbképzéseknek, szívesen találkozott a pedagógusokkal, az ország bármelyik kisebb vagy nagyobb településére örömmel element képzést vagy előadást tartani.

Csapó Benő kiállt amellett, hogy az oktatási rendszer csak úgy fejleszthető, ha az innováció mögött jelentős tudásbázis, a tanulás és tanítás nemzetközi mércével mérhető tudományos kutatása áll (lásd Csapó, 2006, 2008, 2009), s ha a keletkezett tudás a tanárképzés és -továbbképzés szintjén meg tud jelenni, ha a képzések tananyagai tudományos kutatási eredményekre, bizonyítékokra alapozott tényekre épülnek (Csapó, 2015). Gondolatainak egyik markáns lenyomata a Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért című kötetben megjelent tanulmánya. A tanulmány kiinduló tétele, hogy „A közoktatás fejlesztésének igazi tartalékát a tanulás hatékonyságának javítása jelenti [...] (ezt) csak a tudományos kutatásra támaszkodva lehet elérni” (Csapó, 2008, p. 217). Szisztematikusan gyűjtött adatokkal mutatott rá arra, hogy az oktatás hazánkban – fontossága ellenére – nem tartozik a tudásintenzív szektorok közé. Számos tudományos, szakmai, szakmapolitikai fórumon mutatta meg különböző viszonyítási csoportok segítségével – egyrészt összehasonlítva más országokkal, másrészt hazánkban belül más szektorok, alkalmazott tudományok (például orvostudomány, agrártudományok), társadalomtudományi területek (szociológia, pszichológia, közgazdaságtan) tudományos hátterével – a hazai oktatáskutatás jellemzőit (lásd Csapó, 2008, 2011, 2016). Így fogalmazott erről az elmúlt évtized közepén: „a magyarországi neveléstudományi kutatások legalább annyira, vagy

még jobban elmaradnak a nemzetközi színvonaltól, mint magának az oktatási rendszernek a teljesítményei.” (Csapó, 2016, p. 17).

Csapó Benő 2002 óta tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia Közoktatási Elnöki Bizottságának, 2017 óta társelnöke, majd elnöke volt. Az Akadémia 2021-ben indított Közoktatás-fejlesztési Kutatási Programját haláláig ő vezette; a program az általa fontosnak tartott szakmai értékek, elvek mentén biztosít támogatást a nemzetközi mércével mérhető, a magyar közoktatási rendszer problémáira reflektáló kutatásokhoz.

Az ezredfordulótól kezdve kiállt a kutatás és a képzés egysége mellett, annak normává válását sürgette a tanárképző intézményekben. Rendre felhívta a figyelmet arra, hogy hazánkban túl sok helyen folyik tanárképzés (lásd Csapó, 2005, 2015), és a hallgatók rendkívül egyenetlenül oszlanak meg az intézmények között, hiszen legnagyobb arányban néhány nagy tudományegyetemen képzik a tanárjelölteket, miközben nagy számban vannak olyan képzőhelyek, ahol a hallgatók alacsony száma miatt meghiúsul, hogy magas színvonalon, megfelelő személyi és infrastrukturális feltételek mellett lehessen pedagógusokat képezni (Csapó, Boddors & Bús, 2015, p. 31). A világ sok országában ugyanis már korábban szoros egységbe szerveződtek a tanárképző intézetek és a neveléstudományi kutatóhelyek, és a felsőoktatási intézmények régóta törekednek arra, hogy még szorosabb partnerkapcsolatot építsenek ki az iskolákkal. A magyar köznevelési rendszerben lezajlott változások lehetővé teszik, hogy a tanárképzésben megfelelő mélységben és terjedelemben szerepeljenek olyan tudáselemek és kialakítandó kompetenciák, amelyek például a sok szempontból előttünk járó Finnországban már 1971 óta jelen vannak nemcsak a tanárképzésben, hanem a tanítóképzésben is. Az alapelv – amely áthatja a finn mellett több más OECD-ország tanárképzését – az ún. kutatásalapú (research-based) tanárképzési rendszer. Csapó Benő munkásságát az ezredforduló óta áthatotta a tudományosan megalapozott tanárképzés és -továbbképzés, valamint a kutatásalapú tanárképzési rendszer alapelveinek minél szélesebb körrel való megismertetése (lásd Csapó, 2006, 2007a, 2007b, 2015), s az ennek megvalósítását célzó tevékeny munka. A koncepció egyrészt a modern neveléstudományi eredmények megjelenését és közvetítését jelenti a tanárképzésben, mindamelllett a tanárjelölteknek önálló kutatási feladatot is meg kell oldaniuk egy jelentős kreditértékű szakdolgozat keretében.

A Csapó Benő által vezetett Neveléstudományi Intézet és Neveléstudományi Doktori Iskola nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy a hallgatókat felkészítse a tu-

dományos eredmények értelmezésére, alkalmazására, sőt arra, hogy az itt képzett pedagógusok képesek legyenek új tudás előállítására saját maguk által tervezett tudományos igényű vizsgálatok elvégzésével. A Szegedi Tudományegyetem tanárképzési programjában megtalálható önálló kurzus – A pedagógiai kutatás módszerei és a tudományos eredmények iskolai alkalmazása címmel – ebben a szellemben segíti a hallgatók felkészülését. A magyarországi tanárképzés jelenlegi rendszere lehetővé teszi a kutatásalapú tanárképzést, azonban a kutatótanári attitűdök és kompetenciák fejlesztésének jelentős tartalékai vannak a pályán lévő gyakorló tanárok körében. Csapó Benő az általa vezetett MTA-SZTE Képességfejlesztés Kutatócsoport Szegedi Iskolai Longitudinális Program (Csapó, 2007c, 2014) és az általa alapított Oktatásméleti Kutatócsoport kutatásain keresztül ezernél is több iskolával, s ezáltal több ezer pedagógussal volt munkakapcsolatban. Az iskolák és a kutatócsoportok közötti szakmai együttműködés hozadéka jelentős, hiszen „Könnyű belátni, hogy a kutatásalapú tanárképzést csak olyan képzőhelyeken lehet megvalósítani, ahol a képzők rendszeres, az iskolai gyakorlattal kapcsolatban álló, annak fejlődését segítő empirikus kutatásokat végeznek azokon a területeken, melyekre a tanárjelölteket is felkészítik.” (Csapó, 2015, p. 7).

Jóllehet, Csapó Benő tudományos munkásságának és publikációs tevékenységének fókuszában nem a pedagógusképzés állt, életpályájának voltak olyan szakaszai, amikor az aktuális reformfolyamatokba aktívan bekapcsolódott, azok alakításában tevékenyen részt vett. Számos elgondolásával megelőzte saját korát. Olyan újszerű, sokszor forradalminak számító elképzeléseket, javaslatokat tárt a döntéshozók és a szakmai közvélemény elé, amelyek magyarországi bevezetésére, meghonosítására az adott pillanatban még nem álltak rendelkezésre a külső vagy belső feltételek, vagy az általa felvázolt elképzelések keresztülviteléhez nem volt meg a szükséges akarat. Azonban több esetben jól látszik, hogy a publikációiban felvázolt progresszív elképzelései eredetei formájukban ugyan nem, de évekkel, évtizedekkel később részben vagy más módon megvalósultak.

Irodalom

- Csapó, B. (1978). A mastery learning elmélete és gyakorlata. *Magyar Pedagógia*, 78(1), 60–73.
- Csapó, B. (1982a). A megtanító stratégiák kifejlesztésének elméleti és gyakorlati kérdései. In Csapó Benő (Ed.), *Megtanító stratégiák agrártudományi felsőoktatási intézmények alapozó tárgyaiban* (pp. 7–24). Agroinform.
- Csapó, B. (Ed., 1982b). *Megtanító stratégiák agrártudományi felsőoktatási intézmények alapozó tárgyaiban*. Agroinform.
- Csapó, B. (1983). A perszonalizált oktatás. *Felsőoktatási Szemle*, 32(9), 513–576.
- Csapó, B. (1987a). A megtanító stratégiák alkalmazása a felsőoktatásban. *Felsőoktatási Szemle*, 36(7–8), 444–450.
- Csapó, B. (1987b). An experiment to introduce mastery learning strategies into Hungarian higher education. Second European Conference for Research on Learning and Instruction (p. 300). Tübingen, September 19–22.
- Csapó, B. (1988). *A megtanító stratégiák hatékonysága a felsőoktatásban. Az 1980–86 közötti kísérlet eredményei*. MÉM Szakoktatási és Kutatási Főosztály.
- Csapó, B. (1993a). A tanárképzés szerkezeti átalakítása. In S. Faragó, M. (Ed.), *Tanárképzésünk megújítása* (Tanulmánykötet) (pp. 59–66). Felsőoktatási Koordinációs Iroda.
- Csapó, B. (1993b). A tanári alapképzés és a posztgraduális pedagógia képzés a JATE Pedagógiai Tanszékén. *Magyar Pedagógia*, 93(3–4), 187–193.
- Csapó, B. (1997). Introducing mastery learning strategies into the Hungarian higher education. In Renegar, S. L. & Csapó, B. (Eds.), *Active learning strategies for the higher education*. Proceedings of the Regional Workshop on Higher Education (pp. 69–82). JATEpress.
- Csapó, B. (2005). Megjegyzések „A pedagógusképzés fejlesztésének stratégiája, különös tekintettel a tanárképzésre: OM/NBB szakmai alapanyag” című dokumentumhoz, 2005. 01. 09. In Hunyady, Gy. (Ed.), *Pedagógusképzés a „magyar bolognai rendszerben”. A Nemzeti Bologna Bizottság Pedagógusképzési Albizottságának válogatott dokumentumai 2003–2010* (pp. 432–437). ELTE Eötös Kiadó.
- Csapó, B. (2006). A közoktatás modernizációjának tudásbázisa: a neveléstudományi kutatás és a tanárképzés. In Vizi E., Sz., Teplán, I. & Szentpéteri, J. (Eds.), *Előmondatok a társadalmi párbeszédhez* (pp. 31–48). Gazdasági és Szociális Tanács.

- Csapó, B. (2007a). A kutatásalapú tanárképzés elemei az SZTE pedagógiai értékelési szakértő szakos képzésben (Esttanulmány). In Korom Erzsébet (Ed.), *PÉK 2007. V. Pedagógiai Értékelési Konferencia. Program–Tartalmi összefoglalók*. Szegedi Tudományegyetem. 69.
- Csapó, B. (2007b). A tanári tudás szerepe az oktatási rendszer fejlesztésében. *Új Pedagógiai Szemle*, 57(3–4), 11–23.
- Csapó, B. (2007c). Hosszmetszeti felmérések iskolai kontextusban – az első átfogó magyar iskolai longitudinális kutatási program elméleti és módszertani keretei. *Magyar Pedagógia*, 107(4), 321–355.
- Csapó, B. (2008). A tanulás és tanítás tudományos megalapozása. In Fazekas, K., Köllő, J. & Varga, J. (Eds.). *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért* (pp. 217–233). Ecostat. <https://mek.oszk.hu/08200/08222/>
- Csapó, B. (2011). Az oktatás tudományos háttérének fejlődése. *Magyar Tudomány*, 172(9), 1065–1076.
- Csapó, B. (2014). A szegedi iskolai longitudinális program. In Pál, J. & Vajda, Z. (Eds.), *Szegedi Egyetemi Tudástár 7. Bölcsész- és társadalomtudományok* (pp. 117–166). Szegedi Egyetemi Kiadó.
- Csapó, B. (2015). A kutatásalapú tanárképzés: nemzetközi tendenciák és magyarországi lehetőségek. *Iskolakultúra*, 25(11). 3–16.
<https://doi.org/10.17543/ISKKULT.2015.11.3>
- Csapó, B. (2016). A tanárképzés és az oktatás fejlesztésnek tudományos háttere. *Iskolakultúra*, 26(2), 3–18. <https://doi.org/10.17543/ISKKULT.2016.2.3>
- Csapó, B., Bodorkós, L., & Bús, E. (2015). A tanárképző központok működési standardjainak és akkreditációs szempontjainak kialakítása. In Horváth H., Attila & Jakab, Gy. (Eds.), *A tanárképzés jövőjéről. Pedagógusképzések OFI koordinációval* (pp. 29–42). Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.
- Csapó, B., Csikos, C., & Korom, E. (2016). Értékelés a kutatásalapú természettudomány-tanulásban: a SAILS projekt. *Iskolakultúra*, 26(3), 3–16.
<https://doi.org/10.17543/ISKKULT.2016.3.3>
- Csapó, B. & Molnár, Gy. (2019). Online Diagnostic Assessment in Support of Personalized Teaching and Learning: The eDia System. *Frontiers in Psychology*, 10, 1522. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01522>
- Molnár, Gy. & Csapó, B. (2019). A tanulók differenciált fejlesztésének támogatása: az eDia és eLea alkalmazását megalapozó kutatómunka eredményei. In Varga, A., Andl, H., & Molnár-Kovács, Zs. (Eds.), *Neveléstudomány – Horizontok és dialógusok* (Absztraktkötet) (p. 485). Pécs, XIX. Országos Neveléstudományi Konferencia.

The role of teacher education in the development of the education system – potential ways of renewing teacher training according to Benő Csapó

Benő Csapó was an influential figure in the field of education in Hungary. His teaching and research activities laid the foundations for the scientific thinking of the past decades, for the development of both research and teacher training. In this paper, we highlight the main points of his work regarding teacher education.

Keywords: Benő Csapó, teacher education, research-based teacher education

Keywords: *Benő Csapó, teacher training, research-based teacher training*